

AXSIKENT TARIXIY-MADANIY MEROSI: UNI ASRASH, TURIZMNI RIVOJLANTIRISH VA TA’LIM JARAYONIDA FOYDALANISH

Ja’farov Ibrohimjon

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Tel: + 907409494

E-mail: ibrohimjafarov@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21126228>

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Axsikent tarixiy-madaniy merosining bugungi kundagi ahamiyati, uni asrash va kelajak avlodlarga yetkazish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, Axsikentning turizm salohiyati, ta’lim tizimidagi o‘rni hamda tarixiy obidalarni ommalashtirishning zamonaviy usullari yoritiladi. Maqolada hududning tarixiy, madaniy va ilmiy qiymatini oshirishga xizmat qiluvchi taklif va tavsiyalar berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Axsikent, tarixiy meros, madaniy turizm, arxeologiya, tarixiy obidalar, ta’lim, merosni muhofaza qilish*

***Аннотация:** В данной статье анализируется современное значение историко-культурного наследия Ахсикента, вопросы его сохранения и передачи будущим поколениям. Освещаются туристический потенциал Ахсикента, его роль в системе образования, а также современные подходы к популяризации исторических памятников. В статье представлены предложения и рекомендации, направленные на повышение исторической, культурной и научной ценности данного объекта.*

***Ключевые слова:** Ахсикент, историческое наследие, культурный туризм, археология, исторические памятники, образование, охрана культурного наследия*

***Abstract:** This article examines the contemporary significance of Axsikent's historical and cultural heritage, focusing on its preservation and transmission to*

future generations. It highlights the tourism potential of Axsikent, its educational importance, and modern approaches to promoting historical monuments. The article also provides recommendations aimed at enhancing the historical, cultural, and scientific value of this heritage site.

Keywords: *Axsikent, historical heritage, cultural tourism, archaeology, historical monuments, education, cultural heritage preservation*

Kirish. O‘zbekiston hududi qadim zamonlardan buyon yuksak sivilizatsiyalar shakllangan, Buyuk Ipak yo‘li chorrahasida joylashgan va boy tarixiy-madaniy merosga ega bo‘lgan o‘lkalardan biri hisoblanadi. Mamlakatimiz hududida joylashgan ko‘plab qadimiy shaharlar nafaqat xalqimizning boy o‘tmishini aks ettiradi, balki jahon sivilizatsiyasi rivojiga ham munosib hissa qo‘shgan. Ana shunday tarixiy maskanlardan biri Axsikent bo‘lib, u o‘zining qadimiy tarixi, noyob me‘moriy yodgorliklari va arxeologik topilmalari bilan alohida ahamiyat kasb etadi.

Axsikent qadimda Farg‘ona vodiysining yirik siyosiy, iqtisodiy va madaniy markazlaridan biri sifatida rivojlangan. Ushbu shahar qulay geografik joylashuvi tufayli Buyuk Ipak yo‘lining muhim nuqtalaridan biri bo‘lib, Sharq va G‘arb mamlakatlari o‘rtasidagi savdo-iqtisodiy hamda madaniy aloqalarning rivojlanishida muhim o‘rin tutgan. Shaharda hunarmandchilik, savdo-sotiq, metallga ishlov berish, kulolchilik va boshqa kasb-hunar turlari taraqqiy etgan. Bu esa Axsikentning o‘z davrida yirik iqtisodiy markazlardan biri bo‘lganini ko‘rsatadi.

Tarixiy manbalarda Axsikent Farg‘ona hukmdorlarining muhim siyosiy markazlaridan biri sifatida tilga olinadi. Turli davrlarda bu yerda yirik davlat arboblari, olimlar, hunarmandlar va savdogarlar faoliyat yuritgan. Shaharning rivojlangan mudofaa inshootlari, saroylari, masjidlari, bozorlari hamda turar joy majmualari uning yuksak shaharsozlik madaniyatiga ega bo‘lganidan dalolat

beradi. Axsikent nafaqat iqtisodiy va siyosiy markaz, balki ilm-fan va madaniyat rivoj topgan maskan sifatida ham tarixda muhim o‘rin egallaydi.

Bugungi kunda Axsikent yodgorligi nafaqat arxeologik tadqiqotlar obyekti, balki tarixiy merosni asrab-avaylash, uni ilmiy jihatdan o‘rganish va kelajak avlodlarga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Arxeologik qazilmalar natijasida topilgan ko‘plab noyob ashyolar o‘sha davr aholisi turmush tarzi, iqtisodiy faoliyati, madaniyati va shaharsozlik an‘analari haqida qimmatli ma‘lumotlar bermoqda. Ushbu topilmalar O‘zbekiston tarixini yanada chuqurroq o‘rganish va xalqimizning boy madaniy merosini dunyoga tanitishda muhim ilmiy manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda tarixiy obidalarni muhofaza qilish, ularni restavratsiya qilish va turizm salohiyatini oshirish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Shu jumladan, Axsikent tarixiy yodgorligini o‘rganish, uning infratuzilmasini rivojlantirish, zamonaviy turizm xizmatlarini yo‘lga qo‘yish va mahalliy hamda xorijiy sayyohlar uchun jozibador maskanga aylantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu esa nafaqat madaniy merosni asrash, balki hududning iqtisodiy rivojlanishi va yangi ish o‘rinlari yaratilishiga ham xizmat qilmoqda.

Axsikentning tarixiy ahamiyati. Axsikent Markaziy Osiyoning eng qadimiy va yirik tarixiy shaharlaridan biri bo‘lib, u Farg‘ona vodiysining siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotida muhim o‘rin tutgan. Shahar bugungi Namangan viloyati hududida joylashgan bo‘lib, qadimdan qulay geografik o‘rni, unumdor yerlar va savdo yo‘llariga yaqinligi tufayli yirik shahar sifatida rivojlangan. Tarixiy manbalarda Axsikent Farg‘ona hukmdorlarining qarorgohi, yirik savdo markazi va ilm-fan rivojlangan maskan sifatida qayd etiladi. Arxeologik tadqiqotlar natijasida aniqlangan topilmalar ushbu shaharning o‘rta asrlarda Markaziy Osiyoning eng taraqqiy etgan shaharlaridan biri bo‘lganini tasdiqlaydi.

Axsikentning tarixiy ahamiyati, avvalo, uning siyosiy markaz sifatidagi mavqei bilan bog‘liq. Ilk va rivojlangan o‘rta asrlarda shahar Farg‘ona vodiysining muhim ma‘muriy markazlaridan biri bo‘lib xizmat qilgan. Bu yerda hukmdorlar saroylari, mudofaa devorlari, qo‘rg‘onlar va davlat boshqaruvi bilan bog‘liq inshootlar bunyod etilgan. Shaharning mustahkam qal‘a devorlari, minoralari va darvozalari uning strategik ahamiyatini ko‘rsatadi. Tarix davomida Axsikent turli sulolalar hukmronligi davrida ham o‘z mavqeini saqlab qolgan va mintaqaning siyosiy hayotida muhim rol o‘ynagan.¹⁰⁷

Shahar iqtisodiy jihatdan ham nihoyatda rivojlangan edi. Axsikent Buyuk Ipak yo‘lining muhim tarmoqlaridan biri ustida joylashgani sababli Sharq va G‘arb mamlakatlari o‘rtasidagi savdo aloqalarida katta ahamiyat kasb etgan. Bu yer orqali Xitoy, Hindiston, Eron, Arab xalifaligi va boshqa hududlardan turli mahsulotlar olib kelingan hamda mahalliy hunarmandlar tayyorlagan buyumlar boshqa mamlakatlarga eksport qilingan. Savdo-sotiqning rivojlanishi shaharda bozorlar, karvonsaroylar, omborxonalar va savdo rastalarining ko‘payishiga sabab bo‘lgan. Karvonlar uchun yaratilgan qulay sharoitlar Axsikentni xalqaro savdo markazlaridan biriga aylantirgan.

Arxeologik qazishmalar natijasida shaharda hunarmandchilikning ko‘plab turlari rivojlanganligi aniqlangan. Ayniqsa, metallga ishlov berish san‘ati Axsikentning asosiy iqtisodiy tarmoqlaridan biri bo‘lgan. Bu yerda temir, po‘lat, mis va bronzadan turli mehnat qurollari, qurol-yarog‘lar, uy-ro‘zg‘or buyumlari hamda zeb-ziynat buyumlari tayyorlangan. Tadqiqotchilar Axsikent po‘latiga yuqori sifatli mahsulot sifatida baho beradilar. Temirchilik va qurolsozlikning rivojlanganligi shaharning harbiy hamda iqtisodiy qudratini mustahkamlagan.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.

¹⁰⁸ Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.

Kulolchilik ham Axsikent hunarmandchiligining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblangan. Arxeologlar tomonidan topilgan sirlangan va sirlanmagan sopol idishlar, laganlar, ko‘zalar, xumlar va bezakli buyumlar kulollar yuqori mahoratga ega bo‘lganini ko‘rsatadi. Ushbu mahsulotlar nafaqat mahalliy aholining ehtiyojini qondirgan, balki boshqa hududlarga ham olib chiqilgan. Kulolchilik mahsulotlaridagi bezaklar va naqshlar o‘sha davr san’ati hamda estetik qarashlarini aks ettiradi.

Shaharda shaharsozlik madaniyati ham yuqori darajada rivojlangan edi. Qazishmalar natijasida keng ko‘chalar, turar joylar, hammomlar, masjidlar, ustaxonalar, suv inshootlari va kanalizatsiya tizimlari aniqlangan. Bu esa Axsikent aholisi o‘sha davr uchun zamonaviy hisoblangan muhandislik va me‘morchilik yutuqlaridan foydalanganini ko‘rsatadi. Shahar hududi reja asosida qurilgan bo‘lib, uning markazida ma‘muriy binolar va bozorlar, atrofida esa mahallalar hamda hunarmandlar ustaxonalari joylashgan.

Axsikent ilm-fan va madaniyat rivojlangan markazlardan biri sifatida ham mashhur bo‘lgan. Tarixiy manbalarda bu yerda olimlar, faqihlar, shoirlar va xattotlar faoliyat yuritgani qayd etiladi. Masjid va madrasalarda diniy ilmlar bilan bir qatorda matematika, astronomiya, tibbiyot, tarix va adabiyot fanlari ham o‘qitilgan. Bu esa shaharning nafaqat iqtisodiy, balki ma‘naviy va ilmiy taraqqiyot markazi bo‘lganini ko‘rsatadi. Ilm ahli va ziyolilar faoliyati tufayli Axsikent butun Movarounnahrdagi muhim ilmiy markazlardan biri sifatida e’tirof etilgan.

Shaharning madaniy hayoti ham sarmazmun bo‘lgan. Aholi orasida xalq amaliy san’ati, zargarlik, to‘qimachilik, yog‘och o‘ymakorligi va naqqoshlik rivojlangan. Turli bayramlar, savdo yarmarkalari va madaniy tadbirlar shaharning ijtimoiy hayotini yanada jonlantirib turgan. Arxeologik topilmalardagi bezak elementlari, naqshlar va yozuvlar o‘sha davr madaniyatining yuksak darajada bo‘lganidan dalolat beradi.

Axsikentning mudofaa tizimi ham alohida ahamiyatga ega edi. Shahar baland va qalin devorlar, burjlar hamda xandaqlar bilan o‘ralgan bo‘lib, tashqi hujumlardan ishonchli himoyalangan. Qal’a ichida hukmdor qarorgohi, harbiy garnizon va muhim davlat binolari joylashgan. Bunday mustahkam mudofaa tizimi shaharning uzoq vaqt davomida siyosiy va iqtisodiy markaz sifatida faoliyat yuritishiga imkon yaratgan.

XIII asr boshlarida mo‘g‘ullar istilosi natijasida Axsikent katta talafot ko‘rgan bo‘lsa-da, keyinchalik shahar ma’lum darajada tiklangan. Ammo XV–XVI asrlarda sodir bo‘lgan kuchli zilzilalar va savdo yo‘nalishlarining o‘zgarishi natijasida shahar asta-sekin o‘z ahamiyatini yo‘qota boshlagan. Shunga qaramay, uning xarobalari bugungi kunda ham o‘rta asr shaharsozligi, hunarmandchiligi va madaniyatini o‘rganishda muhim tarixiy manba hisoblanadi.

Mustaqillik yillarida Axsikent yodgorligini ilmiy jihatdan o‘rganish va asrab-avaylashga alohida e’tibor qaratildi. Arxeologik ekspeditsiyalar natijasida ko‘plab yangi topilmalar aniqlandi, tarixiy obidalarni saqlash va restavratsiya qilish ishlari amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda Axsikent nafaqat tarixchilar va arxeologlar, balki mahalliy va xorijiy sayyohlar uchun ham qiziqarli tarixiy maskanlardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Axsikent o‘rta asrlarda Farg‘ona vodiysining siyosiy, iqtisodiy, ilmiy va madaniy taraqqiyotida beqiyos o‘rin tutgan yirik shahar bo‘lgan. Uning Buyuk Ipak yo‘lidagi strategik joylashuvi, rivojlangan hunarmandchiligi, yuksak shaharsozlik madaniyati, ilm-fan va ma’naviyat markazi sifatidagi mavqei Axsikentni Markaziy Osiyo sivilizatsiyasining muhim markazlaridan biriga aylantirgan. Bugungi kunda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar ushbu qadimiy shaharning tarixini yanada chuqurroq o‘rganish, uning boy madaniy merosini kelajak avlodlarga yetkazish va dunyo miqyosida targ‘ib etishga xizmat qilmoqda.

Axsikent va turizm rivoji. Bugungi kunda O‘zbekistonda tarixiy-madaniy meros obyektlarini turizm sohasiga keng jalb etish davlat siyosatining ustuvor

yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ana shunday muhim turistik maskanlardan biri Axsikent arxeologik yodgorligi bo‘lib, u o‘zining boy tarixi, noyob arxeologik topilmalari va madaniy merosi bilan mahalliy hamda xorijiy sayyohlarni o‘ziga jalb etmoqda. Farg‘ona vodiysining qadimiy poytaxtlaridan biri sifatida tanilgan Axsikent bugungi kunda tarixiy turizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega bo‘lgan hududlardan sanaladi.¹⁰⁹

So‘nggi yillarda Axsikent yodgorligida olib borilgan arxeologik tadqiqotlar natijasida qadimiy shahar devorlari, saroy qoldiqlari, hunarmandchilik ustaxonalari va turli madaniy qatlamlar aniqlanib, ular turistik namoyish obyektlariga aylantirilmoqda. Shuningdek, hududda tashkil etilgan muzey ekspozitsiyalari va ko‘rgazmalar tashrif buyuruvchilarga Axsikentning ko‘p asrlik tarixini yaqindan o‘rganish imkoniyatini yaratmoqda. Bu esa tarixiy merosni keng jamoatchilikka tanitish va yosh avlodning milliy tarixga bo‘lgan qiziqishini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

Turizmning rivojlanishi hududning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Xususan, mehmonxona, transport, ovqatlanish va savdo xizmatlari sohalarining rivojlanishi yangi ish o‘rinlari yaratilishiga, aholi bandligining oshishiga va mahalliy budjet daromadlarining ko‘payishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, turistik oqimning ortishi tarixiy yodgorliklarni saqlash, restavratsiya qilish va ilmiy jihatdan o‘rganish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi.¹¹⁰

Axsikentni xalqaro turizm bozorida yanada keng targ‘ib etish uchun zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Jumladan, virtual ekskursiyalar, 3D modellashtirish, elektron kataloglar va ko‘p tilli axborot platformalarini yaratish orqali dunyoning

¹⁰⁹ O‘zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent, 2019.

¹¹⁰ Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish masalalari. Ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent: Fan, 2020.

turli mamlakatlardagi sayyohlarga Axsikent haqida batafsil ma’lumot yetkazish mumkin. Shuningdek, hududda zamonaviy infratuzilmani rivojlantirish, transport qulayliklarini yaxshilash hamda xalqaro standartlarga mos xizmat ko‘rsatish tizimini joriy etish Axsikentning turistik jozibadorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, Axsikent nafaqat O‘zbekistonning boy tarixiy-madaniy merosini aks ettiruvchi noyob yodgorlik, balki mamlakat turizm salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiluvchi muhim strategik obyekt hisoblanadi. Uning tarixiy merosini asrash, ilmiy tadqiq etish va xalqaro miqyosda targ‘ib qilish O‘zbekistonning turizm sohasidagi raqobatbardoshligini oshirishda muhim omillardan biri bo‘lib qoladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Axsikent O‘zbekistonning bebaho tarixiy va madaniy meros obyektlaridan biri bo‘lib, xalqimizning ko‘p asrlik davlatchilik, madaniyat va ma’naviy hayotini o‘zida mujassam etgan noyob tarixiy maskan hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Axsikentning boy tarixiy salohiyati turizmni rivojlantirish, ta’lim jarayonini boyitish hamda milliy qadriyatlarni keng targ‘ib etishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tarixiy yodgorlikni chuqur o‘rganish va ommalashtirish orqali nafaqat tarixiy merosni asrab-avaylash, balki yosh avlodda milliy g‘urur, vatanparvarlik va tarixiy xotiraga hurmat tuyg‘ularini shakllantirish mumkin.

Shuningdek, Axsikentning turistik imkoniyatlaridan samarali foydalanish mamlakatimizning ichki va xalqaro turizm salohiyatini oshirishga, hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Tarixiy meros obyektlarini zamonaviy yondashuvlar asosida targ‘ib qilish va ulardan ta’limiy maqsadlarda foydalanish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Takliflar:

– Axsikent tarixiy yodgorligi bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni yanada kengaytirish va yangi arxeologik izlanishlarni tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

- Axsikent haqidagi ma’lumotlarni maktab, kollej va oliy ta’lim muassasalari o‘quv dasturlariga kengroq kiritish lozim.
- Tarixiy obidani targ‘ib qilish uchun zamonaviy axborot texnologiyalari, virtual ekskursiyalar va raqamli platformalardan samarali foydalanish zarur.
- Ichki va tashqi turizmni rivojlantirish maqsadida Axsikentga oid turistik marshrutlar va madaniy-ma’rifiy tadbirlar sonini ko‘paytirish tavsiya etiladi.
- Yoshlar o‘rtasida tarixiy merosga hurmatni kuchaytirish uchun Axsikentga bag‘ishlangan tanlovlar, seminarlar, konferensiyalar va ekskursiyalarni muntazam ravishda tashkil etish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
3. Asqarov A.A. O‘zbekiston tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
4. Ahmedov B.A. O‘zbekiston xalqlari tarixi manbalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
5. Rtveladze E.V. O‘zbekistonning tarixiy-madaniy yodgorliklari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
6. Xasanov A. O‘zbekistonning tarixiy geografiyasi. – Toshkent: Universitet, 2017.
7. Muhammadjonov A. Qadimgi Farg‘ona tarixi. – Toshkent: Fan, 2016.
8. Bobobekov H. Farg‘ona vodiysi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2018.
9. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. 1–12-jildlar. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2023.
10. Axsikent: tarix va taraqqiyot. Ilmiy maqolalar to‘plami. – Namangan, 2022.

11. Farg‘ona vodiysi arxeologiyasi. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent, 2021.
12. O‘zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent, 2019.
13. Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish masalalari. Ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent: Fan, 2020.
14. Namangan viloyati tarixiy obidalari va ziyoratgohlari. – Namangan, 2023.
15. Axsikent arxeologik merosi va uning turizm salohiyati. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Namangan, 2024.